

A TISZÁNTÚLI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET JÖVŐJE

ÍRTA :

MAKKAI SÁNDOR

RÉVÉSZ IMRE ELŐSZAVÁVAL ÉS HÁROM TÉRKÉPPEL

**Debrecen sz. kir. város és a Tiszántúli református egyházkerület
könyvnyomda-vállalata**

Békesség az olvasónak!

Nemcsak azért kértem meg e tanulmány megírására Makkai Sándort, mert immár egy emberöltőre terjedő tanulótársi, majd munkatársi viszony, személyes jóbarátság és szellemi közösség kapcsol össze bennünket s már csak ezen az alapon is föltehettem, hogy az itt tárgyalt kérdés iránt olyan teljes és olyan gyors megértést, amelyet őtőle, senki mástól nemigen kaphatnék. Nem is csak azért fordultam őhöz e kéréssel, mert a Tisza István Tudományegyetem misszió- és lelkipásztorkodástani katedrájának professzora elméleti oldalon bizonyára mindenki mást megelőzve illetékes arra, hogy ehhez a kérdéshez hozzászóljon, illetőleg egy, a hozzászólásokat bevezetni hivatott áttekintő fejtegetést adjon róla. A kérésem legmélyebb indítéka az volt, hogy az a férfiú, aki nehéznél is nehezebb időkben egy évtizeden át engedelmesen és roskadásig vitte az erdélyi püspöki tiszti keresztjét, nemcsak elméleti, hanem gyakorlati téren is megszerezte a legmagasabb illetékességet arra, hogy missziói, pásztori és ezekkel kapcsolatos egyházkormányzati kérdésekkel irányítólag foglalkozzék. Ama hat év óta pedig, amióta a tiszántúli egyházkerület magáénak mondhatja őt, ennek a mi egyházkerületünknek és tiszántúli magyarságunknak az életébe és a problémáiba is oly szerető lélekkel mélyedt el, hogy itt

következő megállapításait még az elfogultság sem mondhatja egy „előkelő idegen“ beszédének; mindenki, akinek füle van a hallásra, ki kell hogy érezze belőlük a testvér szavát, akinek kevesekéhez hasonló *távlata* van ugyan e tiszántúli kérdések szemléletéhez, azonban éppen nem áll ezektől a kérdésektől valami hideg *távolságban*, hanem minden szavában ugyana annak a magyar és református sorsközösségnek átérzése izzik, amelynek mindnyájunk lelkét át kell tüzesítenie akkor, mikor e kérdésekkel foglalkozunk, akár csak lélek és életsors szerint vagyunk tiszántúli református magyarok, akár eredet szerint is.

Köszönöm Makkai Sándornak, hogy ebben a sorsközösségben oly teljesen eggyé vált velünk — mintegy szimbolikus kifejezőjéül Erdély és a Tiszántúl négyszázados sorsközösségének! — s ennek az eggyéválásnak ebben a tanulmányában olyan bizonyosságát adta, amely belső értékével túl fogja élni magát azt a konkrét célkitűzést is, melynek szolgálatában ez a dolgozat létrejött — akár lesz, akár nem lesz ennek a célkitűzésnek egyhamar gyakorlati sikere, kézzelfogható eredménye.

Azt talán e helyt már fölösleges is megjegyeznem, hogy én magam ezt a sikert és ezt az eredményt szívből és mielőbbre óhajtanám. Azonban nemcsak gyermekes derűlátás, hanem vétkes vakság is volna a részemről, ha nem tudnám és nem akar-nám teljes nagyságukban látni mindazokat az akadályokat, amelyek a tiszántúli egyházkerület több részre osztása elé ma a *viszonyokban* és a *lelkekben* egyaránt tornyosulnak — és tornyosulnának még a maiaknál jóval normálisabb és biztonságosabb időkben is. Ez akadályok leküzdésének szerintem *egyetlen útja* a türelmes, szívós és hívően alázatos *meggyőzni-próbálás*, minél gazdagabb és minél tárgyiasabb

eszmecserék hosszú sorában, ahol a *pro* és *contra* nézetek és állásfoglalások kölcsönös lovagiassággal, teljes szabadsággal és bőséggel szóhoz juthatnak.

Arra kérek azért mindenkit, aki a tiszántúli egyházkerület jövőjét a Makkai Sándoréhoz és az enyémhez hasonló féltő szorongással nézi, ne képzelje, hogy itt a tiszántúli egyházkerület egysége, békessége, ereje és nagysága ellen valamiféle puccs-szerű merénylet készül. Ha az készülne — föltéve egy pillanatra a föl sem tehetőt — nyilván egészen másképp fogtam volna hozzá. Itt egy hosszú és nehéz, göröngyös és népszerűtlen úton indultam el néhányadmagammal egy olyan közvélemény kialakítására, amely jelenleg nincs meg, sőt amelynek nagyon sok ponton az *ellenkezője* van meg. „Nem tehetjük, hogy amiket láttunk és hallottunk, azokat ne szóljuk“ és „hiszünk, azért szólunk“. Minden, a kérdéssel az itt mondottak után és alapján akár *pro*, akár *contra* foglalkozni kívánó testvérünktől elvárjuk ugyanezt a lelkiismeretet kötő evangéliumi álláspontot, még akkor is, ha a legkategórikusabban megellenzi magát a gondolatot. A kritikátlan „zajos helyeslésekből“ nem kérünk, a pusztá frázisokból álló „non possumus“-okra viszont nem fogunk reflektálni. De gondosan aranymérlegre fogunk tenni minden olyan érvet és ellenérvet, jöjjön bárhonnan és párkítól, amelyiken rajta lesz a lelkiismeret kohójának tüzes nyoma, a hozzáértés mesterjegye és az Ige fényének legalább egy sugara.

*

Még csak a kérdés történeti megvilágításához kívánok tenni egynéhány töredékes megjegyzést, hogy a Makkai Sándor által elmondottakat erről az oldalról is bevezessem és igazoljam.

A tiszántúli egyházkerület a mai óriás testté és

egységes tömbbé csak a XIX. század második negyedére alakult ki. Ezt az egyszerű történeti igazságot felejtik el minduntalan azok, akik egyházkerületünknek „megbonthatatlan négyszázados ősi egységéről“ oly szívesen beszélnek. Ezzel szemben a valóság az, hogy egyházkerületünk, több kisebb, középkori eredetű egyházigazgatási egységből lassan összeötvöződve, a XVI. század utolsó negyedére kap egységes alkotmányt, olyan-amilyen egységes szervezetet — ellenben kormányzati és igazgatási egységének kialakulása még további jó 250 esztendőt várat magára. A mai hevesnagykunsági és békésháti egyházmegyék területén fennállott egyházigazgatási egységek nemcsak az egész török hódoltság korszakban, hanem még jóval azután is majdnem teljesen külön életet éltek s a nagy egészhez való tartozás elkötelező tudata elébb a politikai kényszerűség, azután meg a hosszas megszokás miatt alig-alig volt meg bennük. A beregi egyházmegye bizonyos igen fontos ügyekben még a XIX. század elején is egyházkerületi jogokat vindikált magának. A Partium területeinek, főként a mai Szilágyságnak és Szatmár egy részének egyházi hovatartozandóságát illetően több mint félévszázados pör folyt a tiszántúli superintendentia és az erdélyi országos egyház között s mielőtt ez a pör 1821-ben eldőlt volna, e területen a református egyház ügyeibe huzamosan és egyidejűleg beleszólást igényelt, és amikor tehetett, gyakorolt is, mind a tiszántúli püspök, mind az erdélyi főconsistorium.

A tiszántúli egyházkerület mai értelemben vett egysége tehát még akkor is alig több mint százesztendő, hogyha a szétdaraboltatás közbeeső 20—22 esztendejét és mai maradványát nem tekintjük is többnek és egyének egy rossz álomnál.

Már ebből a való történeti képből is következik,

de egyéb okokból is érthető, hogy egyházkerületünk főkörmányzatának és központi igazgatásának rendszerebb és foganatosabb működése, az egyházalkotmányi keretek és szervezeti formák azonos lélekkel és szellemmel való áthatása sem kezdődhetett meg előbb az 1820-as évek közepénél, tehát a nagy magyar reformkor hajnalánál. Ki gondolhattott volna az egység külső és belső kiépítésére a XVIII. században, amikor a pusztaság létmentéséről volt szó, amikor a megkötött kezű központi superintendentialis kormányzatnál százszor jelentősebb és eredményesebb volt az egyházvédelem szempontjából az egyes egyházközségek s még legfeljebb az egyházmegyék guerilla-harca — és amikor a püspöki egyházlátogatásoknak, amelyeknek különben a régi kánoni rendelkezések ellenére sem volt még akkor számbavehető hagyományuk és folytonosságuk, a korszellemben gyökerező belső gátlásaikon kívül a lehető legnagyobb külső akadályuk is meglett volna a felvilágosult abszolutizmus egyházpolitikájában!

Egyházkerületünkben éppen ezért csak Budai Ézsaiás (1822—1841) az első püspök, aki már a központi egyházkormányzás missziói és pásztori oldala iránt is megbizonyítja a felelősségérzését: ő róla ugyanis tudjuk, hogy a kerületnek főképp északkeleti szélein rendszeres egyházlátogatásokat végzett, alighanem már ő is felismervén az egyházkerület peremvidékein megindult lassú magyar és református elszórványosodás veszedelmét, amellyel szemben a közvetlen püspöki szemléletet és ráhatást tartotta szükségesnek. Budai azonban — éppúgy, mint több neves utóda — püspöksége utolsó idejében elbetegesedvén, éveken át nem volt helyváltoztatásra képes. A negyvenes, ötvenes és hatvanas évek nagy politikai változásaiban és nemzeti megpróbáltatásai-

VIII

ban a Budai közvetlen utódai megint csak érthetőleg nem folytathatták a megkezdett jó munkát; így annak fonalát csak Révész Bálint (1871—1891) tudta újra felvenni, szintén a kerület északkeletén tartott nagyhatású látogatásaival. De betegség és aggkor miatt sem ő maga, sem utóda nem bírta folytatni a szépen indult kezdést. Csak Erőss Lajos és Baltazar Dezső tették aztán programjuknak nagy eréllyel munkált egyik főrészévé a már századokkal azelőtt törvényes kötelességül is rendelt püspöki látogatások rendszeres végzését; de az első hamar kidőlt belőle, a második pedig csak a trianoni évtizedekben, a már megcsonkított kerületben tudta megkezdni az egyházmegyéenkénti rendszeres látogatásokat. Ezeknek a terén ő végezte eleddig a tiszántúli püspökök közül kétségtelenül a legnagyobb teljesítményt, de még ő, a test és lélek kivételes erővel megáldott bronzember sem tudott odáig eljutni negyedszázados püspöksége alatt, hogy akár csak a csonka egyházkerületnek is *valamennyi* egyházközségében mint felvigyázó pásztor és igehirdető misszionárius megforduljon. (Ez különben még a kisebb egyházkerületek püspökei közül is Ravasz Lászlón kívül aligha adatott meg tudtunk szerint még valakinek akár a közelebbi, akár a távolabbi multban, ha csak nem a generális vizitációkat legrendszeresebben végzett erdélyi püspökök egyikének-másikának.)

Most, amikor óriás egyházkerületünknek nem ugyan „ősi“, de mindenesetre már egy évszázados egysége — aránylag kevés híján — visszaállt Isten kegyelméből, egyszerűen a lelkiismeret elemi parancsa, kormányzókhoz és kormányzottakhoz egyformán, fölvetni a kérdést: lehet-e emberileg remélni, hogy ami Budai Ézsaiástól Baltazar Dezsőig *nem* volt elérhető az egységes kerület irányító és példa-

adó pasztorálásában és misszionálásában a püspöki szolgálat révén — az majd elérhető lesz ezután?

*

Az egyházkerület felosztására irányult eddigi — kétszáz esztendőnél már régibb — tervezgetések-
ből kétségkívül éppen a pásztori és a missziói szem-
pont emelkedett ki legkevésbé. Zátonyra jutásukat
már csak ez az egy körülmény is eléggé megmagya-
rázza, sőt többé-kevésbé gondviselészerűnek tűn-
tetí fel. A Ráday Pál és Patay Sámuel részleteiben
máig sem ismert kettéosztási terve 1733 táján való-
színűleg a Partium-ból szeretett volna külön egyház-
kerületet csinálni s végeredményben politikai el-
gondolásokon alapulhatott. A cs. kir. Pátens (1859)
autokratikus rendelkezése az egyházkerület négy-
felé darabolására önmagában véve éppúgy nem volt
minden célszerűség híján, ahogyan több más tárgyú
rendelkezése sem (pl. Békésbánátból egészen jó meg-
látással akart külön superintendentiát csinálni) —
de az egész conceptióból itt is politikai, mégpedig
természetesen magyarellenes célzat lógott ki s már
e miatt megérdemelten halálra volt ítélve születése
pillanatától. Az 1860-as évektől majdnem a világ-
háború küszöbéig főként az egyházi sajtóban fel-
felmerült felosztási tervezgetésekbe viszont egyfelől
a pártpolitika (67 és 48 ellentéte!), másfelől az anyagi
kérdés szólt bele erősebben (a túlnyomólag kis gyüle-
kezetekből álló északkeleti rész túlságosan megter-
heltnék vagy megrövidítettnek érezte magát a köz-
igazgatási költségek stb. által!) — a pásztori és
missziói szempont, ha szóhoz jutott is, legföljebb
csak az egyházkormányzat és egyházi közigazgatás
egyéb kérdéseivel kapcsolatban másod-harmadrendű-
leg érvényesült : kormányzat és közigazgatás racio-
nálisítása volt a felosztás híveinek, kormányzat és köz-

igazgatás egységi ereje volt a felosztás ellenzőinek fő ütőkártyája, és sem azoknak, sem ezeknek nem állt a tudatában világosan, hogy *az egyházban a kormányzás és az igazgatás még sokkal kevésbé lehet öncél, mint akármely világi közületben.*

Az a felosztási elgondolás, amelynek alapíratát a Makkai Sándor itt következő dolgozatában kívántam odahelyezni a tiszántúli és az országos magyar református közvélemény elé, valamennyi eddigittől abban különbözik, hogy *kizárólag egyházi szempontok vezetik és ezek között is a pásztorok és a misztikus szempontjai az uralkodók.* Annyit tehát ez az elgondolás az esetleg legelszántabb ellenzőitől is megérdemel, sőt megkövetel, hogy kizárólag ezen szempontok szerint bíraltassék el; másnemű rejtett célokat és törekvéseket — se személyieket, se tárgyiakat — ne keressen alatta vagy mögötte senki.

*

Az idősebb Révész Imre, az egyik legutolsó nagyszabású és megállapíthatóan messze kiható dolgozatában (Zsinati teendők mivólta, rendszere és egymásutánja stb. Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelmező 1878 és különnyomatban is) igen erélyesen és máig helytálló megokolással emelt szót a magyar református egyházmegyék közigazgatási területeinek észszerűbb megállapítása, az e téren (kevés javulással máig) fennálló kiáltó aránytalanságok megszüntetése érdekében. Ehhez kapcsolódva mondja a következőket:

„De hát ha majd, az egyházmegyék feldarabolása az *egyházkerületeknek* s különösen a miénknek, a tiszántúlinak *jeldarabolására* fog vezetni?! Így szólnak aggódva sokan. Elvégre nem kell visszarettenni ettől sem, ha a szabadság, rend és közjó érdeke valóban kívánni fogja azt. Salus reipublicae

suprema lex esto! Nem kell féltetni az új rendezéstől a főiskolai, a nyug- és gyámintézeti s más efféle érdekeket sem, mert azoknak a rendezés, kivált ha célszerűen vitetik keresztül, sokkal inkább hasznukra, mint kárukra lesz.“ (I. h. 244. l. és k. ny. 33. l.)

Én sem bocsáthatom útjára más kívánsággal és kéréssel a Makkai Sándor tanulmányát, mint ezzel : „*Salus ecclesiae suprema lex esto !*“ Aki pedig azt gondolná magában, hogy ami az idősebb Révész Imrének s még annyi más, az alólírotnál külön embernek egy-két emberöltővel ezelőtt nem sikerült, az az alólírotnak ma vagy holnap még kevésbé sikerülhet : annak hadd idézzem emlékezetébe Urunknak Isten országát példázó tanítását a vetés és az aratás törvényéről (Márk 4 : 26—29) s ebből is különösen ezt a néhány szót : „*a mag pedig kihajt és felnő, ő maga sem tudja miképen. az aratás elérkezett*“.

Debrecenben, 1942. Pünkösöd hetében.

Révész Imre.

I.

A tiszántúli egyházkerület 1941 november 26-i közgyűlése elé terjesztett jelentésében Révész Imre püspök az egyházkerület jövőjéről ezeket mondja: „Közigazgatásunk bajai és nehézségei maguk eléggé indokolják, a pásztori és missziói szempontok természetesen még inkább, hogy kezdjünk megbarátkozni *óriási egyházkerületünk két vagy inkább három részre osztásának* tulajdonképpen már több mint kétszáz esztendeje föl-fölmerülő tervével. . . Az egyházi sajtóban már tavaly ősszel magam vetettem fel ezt a gondolatot, egyelőre nagyon kevés, bár annál értékesebb és tanulságosabb hozzászólást kapván visszhangul.“ A továbbiakban azt is jelzi a püspök, hogy a gondolat felvetése nem találkozván ellenvetéssel vagy közellenszenvvel, elnöktársával együtt bizalmas tájékozódást kezdett abban az irányban, hogy a magyar kormány illetékes szervei ennek a nemzetpolitikai tekintetben sem kisjelentőségű gondolatnak felvetését rokonszenvvel fogadják-e s ha igen, milyen áldozatokat hajlandók állami részről vállalni annak megvalósulása érdekében. A rokonszenvre nézve biztos és igen nagysúlyú értesülésekről tesz említést, míg a kérdés másik ágát illetőleg jelzi, hogy az első, informatív természetű megbeszélés (akkor) küszöbön áll. Végre megállapítja, hogy a most folyó háború végéig a megbeszélések és tárgyalások mind az egyház

önkörüben, mind az állami tényezőkkel inkább csak előkészítő jellegűek lehetnek (14—15. old.).

A *Debreceni Protestáns Lap* 1940 nov. 2. (21.) számában ugyancsak maga Révész Imre püspök pályázatot írt ki az egyházkerület több részre bontására történt kísérletek ismertetése és bírálata céljából. Ennek a pályázatnak egyik értékes gyümölcset, a Kulcsár Dezső debreceni központi anyakönyvvezető-lelkész dolgozatát kéziratban magam is olvashattam. Ez a dolgozat a kérdés alapos és részletes ismertetése rendjén mutatja ki, hogy az egyházkerület felosztásának szükségessége, szándéka és terve csakugyan egyáltalában nem új, legfentebb az indokok egyike-másika évült el, vagy változott meg az idők folyamán, viszont a régi indokokhoz a mai idők csak újabbakat és nyomósabbakat csatolnak.

Mindenekelőtt meg kell állapítanom, hogy az egyházkerület jövőjéről való tárgyalásnak különös jelentőséget és súlyt ad az a tény, hogy a részekre osztás gondolatát éppen a püspök veti fel s ő teszi meg a fentebb érintett nyilatkozatot, valamint ő írja ki a kérdés feldolgozását célzó pályázatot. Hogy erre ő a legilletékesebb, az magában véve természetes, mert elsősorban ő tapasztalja azokat a roppant nehézségeket, melyeket az óriási kormányzati és közigazgatási egység mind elbírhatatlanabb mértékben halmoz eléje. Amint mondja, ezek a nehézségek már maguk is eléggé indokolják a részekre osztás gondolatával való megbarátkozást. De a gondolatnak éppen általa történő felvetése ezen a természetes mivoltán túlmenőleg különös jelentőségű, éspedig azért, mert a *pásztori és missziói szempontok* még sokkal fontosabb követelményeire hivatkozik s ezzel kifejezést ad annak az *új, mai és döntő indoknak*, amely elsősorban tényleg a tiszántúli egyházkerületre, de azután az egész magyarországi református egyházra nézve sürgetővé

és kötelezővé teszi az *önfenntartó tevékenységekről eddig vallott felfogás alapos revízióját*. A tiszántúli egyházkerület életében közvetlenül, napról-napra tapasztalt súlyos kormányzati és közigazgatási nehézségek gyakorlati és technikai okokból is sürgetik az összes felelős tényezők elszánását a részekre osztás megvalósítására s valószínűnek kell tartanunk, hogy alkalmas körülmények között, előbb vagy utóbb a végrehajtásra már csak ezekből az okokból is sor kerül majd. Mégis egy olyan döntés, mely csupán ebből az érdekből történne, a helyzeten való felületi könnyítésen túl önmagában véve nem szolgálná az igazi célt, egyházunknak ma és a bekövetkező időkben sokképpen fenyegetett lényegbeli hivatását, mely a lelkek pásztorlásában és a gyülekezetek missziói életközösségének munkálásában áll. Már pedig ha kormányzat és közigazgatás szempontjából szükséges a tiszántúli egyházkerület óriási testének több önálló részre tagolása, még sokkal inkább szükséges az, hogy ez a részekre osztás a pásztori és missziói szükségek, lehetőségek, feladatok legalaposabb megismerése és legsikeresebb szolgálhatása érdekében minél előbb megtörténjék.

A kérdés egyetemes szempontjai.

„A magyar reformátusság egyházi élete“ c. tanulmányomban, még az erdélyi és királyhágómelléki egyházkerületek részben való visszatérése előtt, kifejezést adtam annak a meggyőződésemmek, hogy egyházkerületeink beosztása nem felel meg többé az egyházkormányzat, közigazgatás és mindenekfelett a missziói munka követelményeinek. Nem egészséges helyzet az — állapítottam meg —, hogy a tiszántúli egyházkerület a maga (már akkori) közel milliós lélekszámával egymaga a felét kormányozza, igazgatja és

pásztorolja a magyarországi reformátusságnak, míg a másik felét három más egyházkerület. A magyar reformátusság egyházi kormányzata, közigazgatási szervezete meglehetősen megmerevedett a történelmi kialakulás rendjén már régen létrejött viszonylatokban s különösen a világháború utáni nagy szociális változásokkal nem igyekezett lépést tartani. Ennek káros következményeit azonban egyre fokozódóbb mértékben érzi és fogja érezni s létérdeke kényszeríteni fogja arra, hogy ezen a téren gyökeresen megújuljon. Hinnünk és remélnünk kell, hogy bár maig is sokat késett, mégsem fog elkésni (*Igazság és Élet* Füzetei. Debrecen. 17. sz. 61. old.).

Kelet-Magyarország, Észak-Erdély és a Délvidék reformátusainak örvendetes visszanyerése után ezeknek a megállapításoknak igazsága és tette sürgető volta csak növekedett s ha reménységünk a még leszakítotttságban élő testvéreinkre nézve is, Isten kegyelméből, valóra válik, egyenesen halaszthatatlan létparancsá fog élesedni.

Kérdés, hogy vajjon szabad-e ekkora jelentőséget tulajdonítanunk az egyházkerületeknek, mint magasabb keretbe foglaló alakulatoknak, az egyház tulajdonképpen lényegével, a belső, lelki élettel szemben? Az egyház önfenntartó tevékenységeinek: kormányzásnak, közigazgatásnak, intézményes és anyagi életnyilvánulásoknak kétségtelenül nincs öncéljuk s a hitbeli, lelki tartalomhoz mérve csak eszközi jelentőségük van az egyház életében. De mihelyt éppen ennek az öncélú tartalomnak egyedüli fontosságát egész nagyságában megláttuk s ítéletes terhét bűnbánattal és a szolgálat készségével magunkra venni nem huzódózunk, azonnal látnunk kell azt is, hogy az Ige szolgálata maga parancsolja ezeknek a tevékenységeknek a Jézus Krisztus közönséges egyháza egyik részében, a magyarországi református egyházban való célszerű,

az idők követelményeinek megfelelő újjászervezését, alkalmazását és gyakorlását.

Ha az egyházat az Isten Igéje szerinti létmódja szempontjából tekintjük, nem lehet kétségünk afelől, hogy mindezeknek a tevékenységeknek *a gyülekezeti életet* kell szolgálniuk. A mostani válságos időkben végre talán rá fogunk ismerni arra a döntő igazságra, hogy *egyházunk élete, jövője egyedül a gyülekezeti élet megújulásában, hitben és szeretetben való fellángolásában és minden támadás ellen elégséges belső erejében rejlik*. Ez a felismerés szabhatja meg egyedül az egyházkerületek összefogó, irányító, védelmező és fenntartó munkájának mikéntjét is, hogy egész erejükkel a gyülekezetek életének igazi érdekeit: az istentiszteletet, nevelést és missziót szolgálhassák. Az egyházi önfenntartás magasabb alakulataira, így az egyházkerületre is csak azért és éppen azért van szükség, hogy a gyülekezeti életnek az Ige és hitvallásaink által megszabott egyetemes célképét az egyes gyülekezetekben, az adott sajátos viszonyok között minél egységesebb, teljesebb és áldásosabb megvalósuláshoz segítsék.

A magyarországi református egyházat tehát úgy kell tekintenünk, mint közel kétezer gyülekezet egységét. Egység ez a hitben és szeretetben, a maga isteni rendeltetése szerint. De hogy ez a rendeltetés a valóságos viszonylatok között, minden egyes gyülekezetének testvéri hozzájárulásával megnyilvánulhasson, kell a gyülekezeteknek szervezeti, kormányzati, igazgatási, intézményes és anyagi egységgé is lenniök, hogy ez a hatalmas eszközi hálózat megvédje és hathatóssá tegye a ránbízott kincset egyrészt a felekezeti, társadalmi, művelődési, nemzeti és állami élet szövedékében, másrészt és elsősorban pedig azért, hogy az Ige szolgálatát biztosítsa az összes gyülekezetek számára. Egyházalkotmányunk ebből kifolyólag

három, fokozatosan egymás fölé rendelt önkormányzati testületet ismer: az egyházközséget, az egyházmegyét és az egyházkerületet (E. T. I. tc. 6. §). Az egyházkerület tehát az a legmagasabbfokú önkormányzati testület, amelyik a területén létező alsóbbfokú önkormányzati testületek: az egyházközségek és egyházmegyék felett a kormányzást, igazgatást és rendtartást gyakorolja (E. T. I. tc. 118. §).

Egyházi törvényeinknek egész sor olyan rendelkezése van, melyek kétségtelenül mutatják, hogy az egyházkerületnek döntő jelentősége van a gyülekezeti élet alakulásában. Éppen ezért nemcsak általános kormányzati és igazgatási, hanem a legbelsőbb létérdek is az, hogy az egyházkerület életképes, mozgékony, személyi és tárgyi erőkkkel kellőképpen felszerelt legyen, mert mindennél fontosabb az az irányító munka, amit a gyülekezetekre nézve az istentisztelet, az igehirdetés, a hitvallásos nevelés, a lelkek pásztorlása és a bűn elleni szervezett testvéri közösség harczának terén az egység és egyetemesség kialakítása irányában végez. A gyülekezetek közvetlenebb egyházközségi és egyházmegyei kormányzata és igazgatása azt semmiképpen nem helyettesítheti és pótolhatja s ha figyelmesen tanulmányozzuk egyházi törvényeinket, azt látjuk, hogy ennek igazságát a törvényhozó is mélyen átértette, mikor az egyházkerület jog- és hatáskörébe utalta a pusztán külsőlegesen kormányzati és igazgatási teendőket messze felülmúló hitbeli, lelki és szellemi vezetés feladatait.

Különösen a püspök és az egyházkerületi közgyűlés hatásköre mutatja ezt meg mindenkinek, aki a törvény rendelkezéseit az idők intőjeleinek meg-szívlelésével olvassa.

A püspök — egyéb tevékenységei között — a lelkészképesítő vizsgálaton képesített atyafiakat (kiket az ő elnöklete alatt működő bizottság vizsgál meg

és képesít), a lelkeszi szolgálatok teljesítésére felhatalmazza, felszentelésüket a megszabott módozatok szerint végzi. A lelkeszekre, segédlelkeszekre, egyházi tisztviselőkre, egyházközségekre és egyházmegyékre az egyházi szolgálat és kormányzás minden irányában felvigyáz. Az egyházkerületben minden egyházépítő és egyháztársadalmi munkát irányít. Az iskolákra felvigyáz, a főiskolákra közvetlenül felügyel. Lehetőleg minden évben legalább egy egyházmegyéhez tartozó egyházközségeket s azoknak iskoláit meglátogatja. Az egyházkerületi közgyűléshez az egyházkerület egyházi és iskolai állapotáról évenként jelentést tesz (E. T. I. tc. 129. §).

Az egyházkerületi közgyűlés örökös az evangéliumi tan tisztasága felett, hogy azt az egyházközségekben a szószéken és az iskolában híven, az egyház hitelvei szerint és szellemében hirdessék és tanítsák. Gondoskodik a valláserkölcsei élet ápolásáról, a mutatózó hiányok és visszaélések megszüntetéséről. Felügyel az egyház önkormányzati jogaira. Szabályrendeleteket alkot s az alsóbbfokú önkormányzati testületek szabályrendeleteire nézve határoz. Intézkedik tisztviselőinek megválasztása iránt, a választásokat megerősíti, részben végzi. Tárgyalja a püspök évi jelentését. A missziói, egyházépítő és egyháztársadalmi munkára, az iskolák és egyházi intézetek működésére és anyagi helyzetére felügyel. Gondoskodik a szegény gyülekezetek és iskolák segélyezéséről, az árvákról és szegényekről. Véglegesen intézkedik az egyházközségek, egyházrészek alakulásáról, változásairól és a szórványok beosztásáról, valamint az egyházmegyék területének változásáról. A missziói, vallásos és egyházi vonatkozású egyesületekre felügyel, alapszabályaik felett dönt. A lelkeszek, tanítók képzését és képesítését végzi. Határoz a lelkeszi oklevél megsemmisítése tárgyában (E. T. I. tc. 140. §).

Ezekből nyilvánvaló, hogy a gyülekezeti élet s így egyházunk jövőjének alakulása milyen döntő mértékben függ az egyházkerületi vezetéstől. De ha ez így van, akkor parancsoló kötelességünk az egyházkerületeket, azoknak püspökeit és közgyűléseit elsősorban, képessé is tenni arra, hogy megfelelhessenek hivatásuknak, feladataiknak. A tiszántúli egyházkerületre nézve azonban tagadhatatlanul áll az a ténybeli helyzet és igazság, hogy a törvény rendelkezéseinek, azok legmélyebb és lényegbeli értelmében eleget nem tehet s mai méretei között a gyülekezeti életnek nemhogy a megújítója, de még igazán alapos megismerője se lehet. Ez az a mai, új és döntő indok, amely egyetemes egyházi szempontból szükségessé teszi és sürgeti a tiszántúli egyházkerületnek több önálló részre való felosztását.

A „tömberő“ kérdése.

Ezzel szemben még ma is eléggé elterjedt az a vélemény, hogy minél nagyobb területű és lélekszámú egy egyházkerület, minél több gyülekezete és intézménye van, annál nagyobb életképességet, életerőt és hatalmat képvisel úgy az országos egyházban, mint az egyházon kívüli állami, felekezeti és társadalmi erőkkel szemben.

A tiszántúli egyházkerületnek „tömb-kálvinizmusát“, tömegerejét ma is sokan hangoztatják, dicsőítik s szeretnék azt egész érintetlen teljességében megőrizni a jövőre is. Hivatkoznak arra, hogy a múltban, így pl. a pápens-küzdelem korában ez a tömberő gondviselésszerűnek bizonyult s ismét jöhetnek idők, mikor csak ez az osztatlan nagy test állhat sikeresen ellent az egyházra zúduló külső támadásoknak.

Erre az állásfoglalásra nem lehet egyébbel felelni,

mint annak természetes elismerésével, hogy az egységben, a nagy közösségben tényleg felbecsülhetetlen erők és értékek rejlenek. Ámde ennek az egységnek és közösségnek értékét ma és a jövőben is egyrészt sokkal egyetemesebb méretek között kell kerésnünk, mint a tiszántúli egyházkerületé, mert azt az *egész magyarországi református egyház „tömbjének“ valóságos egységében és közösségében* kell érvényesítenünk, másrészt pedig az erő és érték nem a tömegé és a nagy méreté, hanem az öntudatos és szervezett közösségé. Az idők jelei azt mutatják, hogy az országos egyház nagy egységén belül organikusabb, életteljesebb, mozgékonyabb összeműködésre van szükségünk, mint bármikor egész eddigi történelmünk folyamán, ennek pedig éppen az a titka, hogy *a kifelé egységes test belül tagoltabb, szervezettebb, minden alakulatában öntudatosabb és felkészítettebb legyen, mint a múltban.*

A tiszántúli egyházkerület életképessége tehát nem nagyságától és tömegétől függ, hanem attól, hogy milyen erőteljes gyülekezeti életet tud kebelében fejleszteni s azután hogy milyen mértékben képes a gyülekezeti életből fakadó erőit az egyetemes református létérdek szolgálatára a többi egyházkerületek erőivel egyesíteni. Ezek a feladatok éppen nem a területi és lélekszámbeli nagyság s a többi egyházkerületekhez mért aránytalanság fenntartását indokolják, hanem ellenkezőleg a célszerű felosztást és arányosítást.

Nem kívánok légüres térben elmélkedni s nagyon jól tudom, hogy történelmi fejlődésünk és életkörülményeink alakulása az egyházkerületek sajátos elkülönülése felé vezettek. Az egyházkerületi partikularizmus az igazi egységnek sokszor akadálya, nem egyszer megghiúsítója volt. De felfogásom szerint ezen a tényleges bajon is csak úgy segíthetünk, ha az egyház-

kerületek erőviszonyait a magasabb, egyetemes lét-
 érdekek parancsára lehetőség szerint arányosítjuk,
 lehetővé tévén ezáltal egyfelől azt, hogy az egyház-
 kerületek önkörükben teljes felkészültséggel tudják
 munkálni sajátos belső feladataikat, másfelől azt,
 hogy figyelmük és készségük mind több és több nagy
 közügy együttes megoldására irányuljon.

Országos viszonylatban tehát a jövőendő egyik
 sarkigazsága az, hogy több kisebb, de összeműködő
 egyházkerület kifelé nagyobb „tömberőt“ érvénye-
 síthet, mint két közepes, két kicsi és egy óriási. De ha
 egyházunkon belül vizsgáljuk a „tömberő“ érvénye-
 sülését, mit látunk? Azt, hogy a tiszántúli egyház-
 kerület, ellenére annak, hogy egymaga a felét jelenti
 a magyarországi reformátusságnak, egyetemes egy-
 házi viszonylatokban messze lemarad az ennek meg-
 felelő részvételtől és befolyástól. Ennek pedig éppen
 az az oka, hogy a reformátusság fele van egyetlen
 egyházkerületbe szervezve. Az Egyetemes Konventet
 és a Zsinatot az öt egyházkerület képviselte alkotja.
 A többi négy egyházkerület, történeti kialakulására
 és jogaira hivatkozva, mindig meg tudja és meg is
 fogja akadályozni azt, hogy az ötödik, a tiszántúli,
 egyedül akkora képviselőhez jusson, hogy az az
 egyetemes alakulatokat a maga akarátának vethesse
 alá, bármennyire is megilletné őt lélekszáma szerint
 ez a képviselő. Így ma az a helyzet, hogy a hivatalból
 tagokon kívül (akik egyenlő számuknál fogva máris
 ellensúlyozzák a tiszántúli többséget), az Egyetemes
 Konventnek 6 dunamelléki, 4 dunántúli, 4 tiszán-
 inneni, 6 erdélyi és csak 8 tiszántúli tagja van; a
 Zsinatnak pedig 20 dunamelléki, 14 dunántúli, 14
 tiszáninnyi, 18 erdélyi és csak 34 tiszántúli tagja.
 Ez az alkotmányos elrendezés, amint látható, egy-
 általában nem kedvez a tiszántúli „tömberő“ érvé-
 nyesülésének az egyház egyetemében.

Viszont a valóság az, hogy az egyházkerületek gyülekezeteit és lelkeket képviselnek az egyetemes alakulatokban és így felettébb sérelmes és nagy mértékben káros is az, hogy a tiszántúli gyülekezeti és azoknak hatalmas serege gyakorlatilag a súlytalanabb féllé válik az egyház egyetemében, s „tömbereje” hatását veszti.

Ha azért a tiszántúli reformátusságnak, amint azt megérdemli, erejéhez méltó súlyt és lehetőségeket akarunk biztosítani egyházunk egyetemes ügyeiben és életében, akkor a mai egyetemes egyházkerületét legalább két, de még inkább három egyházkerületté kell tagolni, hogy aztán ezen az alapon új egységei szerint megfelelő képviselethez juthasson a Zsinaton és a Konventen.

Ez esetben el fog válni az is, hogy mit jelent a tiszántúli rész az egész magyar reformátusságra nézve, mégpedig sokkal hatályosabban, mint ma, mert ha ezt a tömböt valóban sajátos életérdekek kötik össze, akkor azok érvényesítését a két vagy három egyházkerületre osztlás nemhogy korlátozná, de öntudatosabb és szervezettebb megvalósításhoz juttathatja.

Azt hiszem, nem szükséges tovább foglalkoznom a tiszántúli egyházkerületnek országos és egyetemes egyházi viszonylatokban megmutatkozó hátrányos helyzetével. Ebből a szempontból, a mai körülmények között csak előnyére szolgálhat az, ha több egyházkerületre oszlik.

A továbbiakban a saját belső élete és problémái szempontjából kell vizsgálnunk a kérdést.

II.

Három olyan adottsága van a mai tiszántúli egyházkerületnek, amelyek a saját belső élete és

különleges feladatai szempontjából a több önálló részre való felosztást és átszervezést szükségessé teszik. Ezek : 1. az egyházkerület *lélekszáma*, 2. *területének* nagysága és földrajzi elhelyezkedése, 3. *gyülekezeteinek* száma, eltérő nagyságú, helyzetű és adottságú típusai, a munkaerők egészségtelen megoszlása.

A lélekszám.

A magyarországi református egyház lélekszámát — mivel az 1941. évi népszámlálás adatai még nem ismeretesek — az 1930. évi népszámlálás, valamint az egyházi statisztikák alapján jelenleg 2.645,000-re tehetjük. Ebből, a számokat kikerekítve, a dunamelléki egyházkerületre 517,000, az erdélyire 380,000, a tiszáninnenire 283,000, a dunántúlira 248,000 lélek esik, így ennek a négy egyházkerületnek együttes lélekszáma 1.428,000. Ezekkel szemben a tiszántúli egyházkerület egymaga 1.217,000 lelket számlál, az országos összlélekszámnak szinte a felét. Ha a még elszakítottságban élő, kb. 255,000 magyar református testvért visszanyerhetjük, akkor összlétszámunk 2.900,000-re növekednék s ez esetben két mai egyházkerület szaporodna lényegesen : az erdélyi 140,800-zal és megint csak a tiszántúli 105,000-rel. Akkor azonban a tiszántúli egyházkerületnek már 1.322,000-es lélekszáma lenne.

Nem beszélve most arról, hogy számítva a további kiegészüléssel is, az egész országos egyháznak érdeke lenne az átlag 400,000 lelket számláló kormányzati és közigazgatási, valamint pásztori és missziói egységekre való beosztás, hogy az egyházkerületek a mainál jobban megfelelhessenek feladataiknak s így a mai öt helyett legalább hét egyházkerületre lenne majd szükség, az már e pillanatban is kétségtelen, hogy a tiszántúli egyházkerületnek erre

az átszervezkedésre a legkomolyabb és a lehető leg-sürgősebb szüksége van, akár a kormányzás és igazgatás, akár a pásztorlás és misszió kívánalmait nézzük, de főleg, ha mindezeket együtt és egymással összefüggésben vesszük figyelembe.

Az egyházkerület kormányzása és közigazgatása hatalmas munka, de azoknak, akikre ez reá van bízva, nem olyan öncélú élethivatása, mint a világi tisztviselőknek és testületeknek enemű munkája. Ezek a tevékenységek, mint mondtuk, az egyházban csupán eszközi jelentőségűek a voltaképpeni célnak, a gyülekezeti élet ápolásának és fejlesztésének szolgálatában. Ilyen óriási lélekszám azonban már önmagában véve is akkora gondot és elfoglaltságot jelent pusztán kormányzás és igazgatás tekintetében is, hogy a tulajdonképpeni hitbeli, lelki, tartalmi feladatokra ugyanazoknak a személyeknek és testületeknek lehetetlen hasonló, vagy ami szükséges, éppen fokozott figyelmet, időt és munkát fordítaniok. Ilyen lélekszám mellett a lélek maga csakugyan pusztá számmá válik, élettelen statisztikai anyaggá s maga a gyülekezeti élet ködös, zavaros, távoli árnyképpé, vagy elméleti kategóriává. Igazi ismeret és ez alapon való irányítás csak egyes részekre terjedhet ki, ami pedig ellenkezik éppen az egyházkerület rendeltetésével.

Terület. Elhelyezkedés.

Hasonlóan komoly nehézségeket jelent a tiszántúli egyházkerületre nézve területi nagysága és földrajzi elhelyezkedése.

A többi egyházkerületek ebben a tekintetben többé-kevésbé földrajzi egységet alkotnak s eléggé megfelelő központokkal is rendelkeznek. A tiszántúli egyházkerület azonban a maga óriási ívben az egész

történelmi Magyarország keleti felén keresztülnyúló testével semmi ilyen területi egységet nem alkot és megfelelő földrajzi központtal sem rendelkezik, mert Debrecen — földrajzi szempontból — semmiképpen sem nevezhető ilyennek a Máramarosszigettől Orsováig terjedő vonalon. Az egyházközségek elhelyezkedése, a közlekedési lehetőségek és a gyülekezetek nagyon elütő életfeltételei világosan mutatják, hogy az egyházkerület felső része (Máramaros, Bereg, Ugocsa, Szatmár, Szabolcs megyék területén), közepe (Hajdú, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Bihar megyékben) és alsó része (Békés, Csongrád, Csanád, Arad, Torontál megyékben és a még elszakított déli területen) földrajzi elhelyezkedés és természeti életfeltételek szempontjából elkülönülnek egymástól s csak egyenként, önmagukban alkothatnak egységeket s találhatnak központokat.

Mihelyt az egyházi életet nem külsőségeiben és tömegjelenségeiben, hanem belső tartalmában látjuk és becsüljük, amire félreérthetetlen intelmek készítenek s mihelyt egész jelentőségében fölfogtuk annak a köteleztetésnek nagyságát, mely minden egyes gyülekezet, sőt minden egyes lélek odaadó gondozására hív, teljes őszinteséggel be kell vallanunk, hogy ilyen területi nagyság és földrajzi elhelyezkedés mellett az egyházkerület munkája csak felszínen mozoghat, sőt a szükségleteknek és teendőknek még az alapos megismerése és mérlegelése is hovatovább lehetetlenné válik felelősei számára.

Hogy ez a helyzet mit jelent elsősorban a püspökre nézve, arról az 1940. nov. 27-i egyházkerületi közgyűlés elé terjesztett jelentésében ő maga így nyilatkozott: „Az így előálló feladatok hovatovább lehetetlen dilemma elé fogják állítani a mindenkori püspököt: vagy teljesen büro-emberré lesz kénytelen átalakulni, vagy pedig teljesen kikapcsolódni kényszerül az

ügyvezetésből s az esztendő háromnegyed részét hivatalától és lelkipásztori állomáshelyétől távol lesz kénytelen tölteni, hogy legalább a felvigyázó-pásztori tisztében végezhesen többet a pusztalátszatomunkánál" (23. old.). De szerintem még az is kérdés, hogy a püspöki szolgálat e gyakorlatilag meg nem történhető megosztása esetén is elvégezhető lenne-e a munkának akár az egyik, akár a másik ága a jelenlegi területen?

Hasonlóan nehéz helyzete van s még inkább lesz az egyházkerületi közgyűlésnek is, ha a gyülekezetek gondjai tovább és tovább szaporodnak, mert a közgyűlési tagok számára az irányítást, tanácsot, döntést váró egyházközségek és azoknak ügyei hovatovább pusztaneveket és lényegükben ismeretlen viszonylatokat fognak jelenteni. A dolgokkal közvetlenebbül ismerős egyházmegyei képviselők-től nem lehet rossz néven venni, ha természetesen a maguk részérdekeire ügyelnek s azokért emelnek szót, a különböző bizottságok pedig még a saját ügykörükbe tartozó munkamezőn is (pld. a misszióin) mind kevesebb tényismerettel kénytelenek beérni. Ezek a jelenségek pedig az egyházkerület mai nagysága és elhelyezkedése mellett minden jószándék és igyekezet ellenére is csak szaporodni fognak, mert a gyülekezeti élet nem egyszerűsödő, hanem rohamosan bonyolódó és szétágazó társadalmi átalakulás sodrába kerül.

A gyülekezetek.

Végre, de jelentőségben a legnagyobb súllyal itt vannak a tiszántúli egyházkerület gondjára bízott gyülekezetek, nagy számukkal, egymástól elütő típusaikkal és a bennük munkálkodó személyi erők egészségtelen megosztásával.

Míg a dunamelléki egyházkerületnek 280, a dunántúlinak 298, a tiszáninneninek 357, az erdélyinek 394 egyházközsége van, addig a tiszántúlinak 541, amibe nincs beleszámítva a még elszakított területen élő 84 egyházközség. Van ezenkívül a tiszántúli egyházkerületnek 6 társ-, 20 leány-, 22 fiókegyházközsége és 281 szórványa, mely utóbbiból 199 a volt királyhágómelléki egyházkerület visszacsatolása útján került ismét hozzá.

Az egyházközségek e nagy száma azonban nemcsak önmagában véve állítja súlyos helyzet elé az egyházkerületet, hanem főleg azért, mert a gyülekezetek lélekszáma és ezzel együtt a lelkipásztori munkaerők kihasználása rendkívül szélsőséges.

Az egész magyarországi református egyháznak az a súlyos baja, hogy a lelkeszi munkaerőkkel egészségtelenül gazdálkodik s azoknak egyötödrésznél kevesebb az, amelyik 2000 lélek körüli, tehát normális gyülekezetet gondoz, a tiszántúli egyházkerületben különös mértékben kiütözik és fennáll. A rendelkezésemre álló adatok alapján számbavett 480 egyházközség közül 404-nek a lélekszáma van 3000-en alól s ezek közül 38-é a 300-on, 59-é az 500-on, 146-é az ezeren, 124-é a kétezeren alól marad és csak 37-é van két-háromezer között, a gyülekezeti gondozás szempontjából normálisnak mondható helyzetben. 480 közül tehát 367 egyházközségben a lelkeszi munkaerők nincsenek kellőképpen kihasználva. — Viszont 31 egyházközség lélekszáma 3—5000-ig, 28-é 5—10,000-ig, 12-é 10—20,000-ig terjed s az egész országos egyház 20,000 lelken felüli mind az öt egyházközsége a tiszántúli egyházkerületben van: a hajdúböszörményi, mezőtúri és békési 20—30,000, a hódmezővásárhelyi 36,000 és a debreceni 80,000 lélekkel. Ebben az 76 egyházközségben s köztük elsősorban a külön egyházmegyévé teendő debreceni-

ben viszont a lelkeszi munkaerők elégtelenek és túlterheltek.

Eltéktelve a közel száz egyházközségtől, melyekben a lélekszám az 500-on és igen sokszor a 300-on alól lévén, külön-külön lelkipásztorral való ellátásuk alighanem már a közeli jövőben kétségessé válik. a legtávolabbról sem szeretném a pásztori és missziói munka terhét és értékét pusztán a lélekszámhoz mérni, mert hiszen kisebb gyülekezetben is kimeríthetetlen lehetőségek és feladatok állanak e téren előttünk, de éppen az egyházkerületi irányítás szempontjából kell megállapítanunk azt, hogy ezeknek a munkáknak egysége, mélysége, gyümölcsöző volta ilyen aránytalanságok mellett aligha biztosítható s több, helyesen kialakított egyházkerületben a munkák irányítása és a munkaerők elosztása is sokkal könnyebben volna eszközölhető.

Így nyilvánvaló, hogy az egyházkerület felső vidékén, a beregi, nagykárolyi, nagybányai, szatmári, felső- és középszabolcsi egyházmegyékben olyan egyöntetű gyülekezeti élet- és munkatípus volna kialakítható, mely az 1000—2000 lelkes egyházközségek viszonyait tartja szem előtt, mivel ezen a területen 157 egyházközség tartozik ebbe a kategóriába, csak 80-nak van ennél kisebb és 28-nak nagyobb lélekszáma s ez utóbbiak közül csupán öté lépi túl az 5000-et, de egy sem haladja túl a 10,000-et.

Ettől egészen eltérő élet- és munkatípus egységes kialakítása és irányítása volna kívánatos és szükséges az egyházkerület középső részén, az alsószabolcs-hajdúvidéki, bihar-érmelléki, debreceni, hevesnagy-kunsági egyházmegyékben, mert ez a nagy és tömören egyjellegű gyülekezetek, az igazi alföldi magyar reformátusság világa. Itt 165 egyházközség közül 20-nak a lélekszáma 3000-es, 14-é 3—5000-es, 13-é 5—10,000-es, 9-é 10—20,000-es és 3-é 20,000-en

felüli. És közöttük itt van Debrecen, 80,000-es seregével. Ezek a nagy gyülekezetek szabnák meg ezen a területen a munka főirányvonalait. Azonban, mivel a keleti szélek kisebb egyházközségei nemzeti-ségi és felekezeti viszonylatokban a felső vidék egyházközségeivel azonos vagy azokéhoz hasonló körülmények között élnek, ezen a részen is érvényesülhetne egy olyan munkaterv, mely kívánatos összeműködést biztosítana a két egyházvidék között.

Végre egészen sajátosan alakulna a nagyszalontai és békéscsaba egyházmegyék területén, az alsó Tisza vidékén lévő, jelenleg 50 egyházközség gyülekezeti élete és munkája, a néhány nagy központból irányított védelem és mentés az elszigetelten élő és küzdő s felekezeti és nemzeti egyaránt súlyosan veszélyeztetett református magyarság érdekében. Ennek a kiváltképpen missziói területnek sajátos jelentősége még inkább kibontakozna akkor, ha a még elszakított gyülekezetek is kormányzása, irányítása és védelme alá kerülhetnek.

Felekezetek közötti helyzet

szempontjából is különböző az egyházkerület három területének képe s ebből következik, hogy a hitvallásos egyházi öntudatot és önvédelmet sokkal megfelelőbben lehetne irányítani három egyházkerületben, mint a mostani egyben, annál inkább, mert ez a feladat a gyülekezetek sajátos helyzetének, viszonyainak állandó figyelemmel tartást kívánja meg. Szatmár, Ugocsa, Bereg megyékben 66-8, Szabolcs megyében 38% a reformátusság, itt tehát egy erős és egy jelentékeny tömbből lehet kisugározni a református öntudatot az északi és északkeleti szélek felé s hatékonytá tenni a kis szigetek és szórványok

védelmét. Hajdú megyében 74·2, Biharban 78·1% a reformátusság, ez nemcsak a tiszántúli országrésznek, hanem az egész országnak legtömörebb református tája. Az egyházkerület középső részének Heves és Jász-Nagykun-Szolnok megyék területére eső gyülekezeteit ez a hatalmas erőtartály, ha szervezett és céltudatos irányítás alatt áll, könnyen és biztosan tarthatja és védelmezheti.

Különös hangsúllyal kell azonban kiemelnünk éppen itt annak a szükségességét, hogy ez a középső terület felekezeti szempontból mennyire rászorult a sajátos, mélyreható megmunkálásra. Tömegerejének hagyományos tudatában a reformátusság éppen itt a legkevésbé mozgékony s a leginkább vált érzéketlenné a veszedelmek felismerésében. Idők és körülmények változásai azonban lassanként bontják, porlasztják ezt a tömeget s jóhiszemű vagy közönyös mozdulatlanságát ravasz és ürge harci módszerekkel fordítják kárára. A folyamatot élénken tükrözi magának Debrecennek esete, ahol 1805-ben 96·6% volt a reformátusság, vagyis az akkori 27,563 lakosból 26,612. Ebben az időben Debrecenben egyetlen zsidó sem volt s nincs említés unitáriusról sem. A római és görög katholikusság együttesen 724, az evangélikus felekezet 203 és a görögkeleti 24 lelket számlált. 1920-ra, 115 év alatt a lakosság száma meg-négyszereződött és 103,186-ra emelkedett. Ebből azonban már csak 67,802 volt református, vagyis 65·7%. A római katholikusság 20,000-re, a görög katholikusság 3500-ra, a zsidóság 10,000-re szaporodott. Bár 1930-ban a reformátusság 65·9%-ot mutatván, egy vonalnyival megint emelkedett, mégis nyilvánvaló, hogy a debreceni gyülekezetnek ezen a téren olyan problémái vannak, melyek az óriási tiszántúli egyházkerület mai egységében szükségképpen háttérbe szorulnak s nem fordítható meg-

oldásukra az az odaadó gondosság, amit a jövőben lehetetlen lesz nélkülözni.

Míg az egyházkerület felső és középső részein, mindent egybevéve, a felekezetek közötti helyzet mégis nagy mértékben javunkra alakítható, addig a Békés, Csanád, Csongrád, Arad, Torontál megyékben fekvő déli részen a helyzet egészen más. Békésben még 32·00, de a többiben már csak 17—15·04% a reformátusság arányszáma. Egyetlen nagy erőközpontja Hódmezővásárhely, ahol 63·2%-ot képvisel, azonban tudjuk, hogy éppen itt van a legerősebb támadásnak kitéve. Ezen a tájon egyébként a felekezetek tarka keveredésében a mi szigeteink és szórványaink sokféle, ellentétes hatások ostromában élnek. Ezek a viszonyok természetsszerűleg egészen más irányítást és gondozást követelnek, ami igazán eredményesen csak egy külön egyházkerületben volna folytatható, főleg, ha a még elszakított gyülekezetek is visszatérhetnek, ami erre a részre nézve területben és munkában egyaránt igen nagy többletet jelentene.

Nemzeti és nemzetiségi kép.

Tiszántúli református népe a legtösgyökeresebb, a legtisztább magyar nép. Nyugodtan mondhatjuk, hogy nemzetünknek a népi ősforrásból való szakadatlan megújulásához ez a tiszántúli reformátusság szolgáltatja a kimeríthetetlen erőket és értékeket. Az a meggyőződésünk, hogy jelentősége ebben a tekintetben ezután még sokkal fokozottabb lehet, mert nemzetünk sajátos, őseredeti népi jellegének megtarthatása nagy mértékben ennek a reformátusságnak felkarolásától s a benne rejlő kincsek kifejthetőségétől függ. Ez pedig egyet jelent a nemzet existenciális érdekével, jövődjével. Magának a magyar életerőnek is itt, a tiszántúli reformátusságban van

a legbiztatóbb jelentkezése, ahol állandó a szaporodás és egészséges az életkorbeli megoszlás is. Míg 100 lakos közül Baranyában csak 18·3%-nak életkora van a 15. év alatt, addig pl. Szabolcsban 34-é.

Bizonyos az, hogy ez a nagy reformátusság a maga egyházi gondozásában az eddigi, jórészt tömeg-módszerek helyett a magyar léleknek és jellemnek is megfelelő új, változatosabb és gyümölcsözőbb pásztori, missziói módszereket igényel, gyülekezeti életközösségének megelevenítését és meggazdagítását, s ha ezt a legfontosabb és legsürgősebb köteleztetésünket igazán mélyrehatóan akarjuk vállalni, akkor a több egyházkerületté való átszervezést a körülmények által megengedett legközelebbi időponton túl nem halogathatjuk, hiszen már eddig is súlyos károkat szenvedtünk amiatt, hogy az egyházkerület nagysága és eltérő életfeltételű gyülekezet-típusai nem voltak alkalmasak ennek a missziónak egységes kifejlesztésére és megszervezésére.

Azt talán nem is kell külön kiemelnünk, hogy e munka által megtisztuló, minőségében emelkedő magyar református népiség mekkora erőt és áldást jelentene a magyar nemzeti életre s a magyar állam önvédelmi és művelődési létharcára nézve. Evangéliumi értelemben vett, tehát igazi egyházpolitikánk és a magyar állam nemzeti kultúrpolitikája ezen a ponton szükségképpen találkozik s tiszántúli népünk gondozásában egyik a másikat minden erőből támogatni köteles.

Van azonban ennek a képnek egy másik vonása is. A leggyökeresebb és legtisztább magyar népiséget a tiszántúli egyházkerület peremvidékein más nemzetiségek beszűrődései színezik és fenyegetik. A felső vidéken Beregben 64 egyházközség közül 14, a máramaros-ugocsai részen 25 egyházközség közül 15, a nagykarolyi egyházmegyében 8, a nagybányaiban

24 egyházközség él jelentékeny vagy túlnyomó számú idegen nemzetiség között. A középső vidéken a bihar-érmelléki egyházmegyében 22, az alsó vidéken, a nagyszalontai és békésbánati egyházmegyékben jelenleg 7, de a várt és remélt megnövekedés esetén igen nagyszámú egyházközség van és lesz hasonló helyzetben.

Ezek az egyházközségek a jövőben sokkal közvetlenebb és hatékonyabb gondozásra jogosultak, mint ahogy ez eddig történhetett. Sokkal szorosabb szálakkal kell őket az erős magyar gyülekezet-tömbök életébe kapcsolnunk, mint a múltban és viszonzásképpen erőteljesen fel kell használnunk kisebbségi sorsban szerzett értékes tapasztalataikat, elmélyültebb lelkiiségük indításait a tömb-reformátusság gyülekezeti életének megújító kovászául.

Ha ezeket, amint másképpen nem is lehet, egyértelműleg igaznak tartjuk, csak egy pillantást kell vetnünk az egyházkerület térképére, hogy belásuk: ezt a magyar református életövet nem lehet a mai keretek között teljes lelkiismeretességgel, valóban mélyreható és eredményes módon, egységesen és szervezeten felügyelni, irányítani, oltalmazni és munkálni. Több egyházkerület létesítése esetén azonban nemcsak a munkatér és a feladatkör lesz világosabban áttekinthető és célszerűen megszervezhető, de a részek közötti testvéri összefűződésnek sem lesz semmi komoly akadálya, mert a nagy közös ügyekben a magasabb egység a szükség szerint bármikor biztosítható.

Társadalmi szempontok.

A több egyházkerületre való tagolódásnak nemcsak az az előnye volna, hogy a munkát normalizálná s elérhetővé tenné térben és időben a legtávo-

labbi gyülekezeteket is, hanem szükségképpen következnie kellene egy másik, nagyjelentőségű hasznának is. Ezt abban lehet körvonalazni, hogy mindenik egyházkerület, önálló életének kiépítése rendjén hamarosan kifejlesztené a saját szükséges és alkalmas *belső szervezettségét* a gondjaira bízott terület és gyülekezetek valóságos életviszonyainak, szociális adottságainak állandó számontartására és folytonos javítására. Ennek pedig úgy az egyházi élet, mint a nemzeti társadalom irányában rendkívüli súlya volna.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a magyar társadalom s benne a magyar reformátusság most éli talán egész történelmének legnagyobb szociális válságát. Egyházunknak is csakúgy élethalál-kérdése a földi viszonylatokban, mint a nemzetnek, hogy ez a nagy társadalmi válság *az osztálytalan nemzettestvéri közösség* megvalósításának irányában vezetődjék le. Nem bocsátkozhatunk jóslásokba aziránt, hogy a társadalmi átalakulást és az új szociális rendet milyen külső tényezők és hogyan fogják vezetni, megvalósítani, de az tény, hogy *egyházunknak a saját kebelében*, a saját tagjainak közösségében, az evangélium szellemében és mértéke szerint meg kell harcolnia ezért a keresztyén magyar testvériségért. Az Ige szolgálata által kell növelnie az egymásért való felelősség, az önmegtagadás és áldozatosság lelkét tagjaiban és gyülekezeteiben, hogy a magyar társadalom életellenes válaszfalai, ellentétei először ebben a közösségben s azután általa az egész nemzettestben leomoljanak s az érdekharcok helyébe az egyetlen létérdekért való közös, elszánt küzdelem lépjen.

A tiszántúli reformátusság pedig — hogy most csak róla beszéljünk — a jelen pillanatban még nagyon messze áll attól, hogy ennek a hivatásának megfelelhessen. S ez nemcsak az ő hibája!

Társadalmi szerkezete minden ilyen egységnek, testvériségnek szinte az ellenképét mutatja. Egyházkerületünk egyik vidékét nevezte el egy sok vitát és szenvedélyes ellentéteket kiváltó könyv szerzője „viharsaroknak“, ahonnan a társadalmi forradalmak szelei úgyszólván egész történelmünk folyamán előzúdulnak. Kétségtelen, hogy a nagy magyar szociális létkérdések s ezekkel kapcsolatosan a magyar népiség testi és lelki egészségének súlyos zavarai ezen a területen szinte példázatos módon rajzolódtak ki az elmúlt évtizedek alatt.

A trianoni nyomorúság Magyarország egy vidékére sem súlyosodott olyan mértékben, mint a tiszántúlra. Itteni reformátusságunk megdöbbentő életviszonyok között tengődött a legutóbbi időkig. Éppen azokban a vármegyékben, melyekben túl nyomó többséget alkot, a vályogból és sárból épült lakóházak százalékszámra 66·3, a nád- és zsúpfedésűeké 43·8, a vertföld-padlójú szobáké 72·2, az alápincézetlen házaké 90·52, az ivóvíz nélküli telkeké 63·6, egy lakószobára eső személyeké 3·04, minden ezer lélek után az elhalálozóké 18·94 volt. A szociológusok megállapítása szerint ebben a reformátusságban az étellel szemben erős pesszimizmus, üldözéti hajlam, hanyagság és fatalizmus mutatkozik, az öngyilkossági arányszám nálunk a legmagasabb s főleg a hatvan éven felüliek között, ami pásztori szempontból szomorúan meggondolkoztató. A népbetegségek közül a tuberkulózis, a reumás szövődmények és a tífusz reformátusságunk soraiban pusztított a legerősebben. A törvénytelen szülöttek közül 100-ra 9·85 református esik s a 15—19 éves leányai közül minden ezerből 22·8 református.

A társadalmi ellentétek, a szociális nyomorúság és az alacsonyszintű életkörülmények a történelmi idők kényszere alatt föltétlenül változás alatt van-

nak, de az, ami mögöttük örök kísértés és pusztító lehetőség: az ember bűnössége nem szűnik meg harcolni a lelkekben, a lelkek ellen. Még azt a lehetőséget sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a szociális kérdéseknek éppen egy esetleg kedvező elrendezése fogja egyházunkat eddig nem ismert ellenségekkel szembeállítani. A lelkekért való személyes és végtelen felelősség s a társadalom Isten parancsa szerinti alakulásában reánszabott prófétai kötelezettség egyaránt arra sürget, hogy egyházkerületünket tegyük alkalmassá ezek elhordozására s alkossunk olyan területi és szervezeti egységeket, melyekben az el is várható és remélhető is.

Lelki kép.

Vessünk egy pillantást most a minket mindenekfelett érdeklő lelki képre, mely a tiszántúli gyülekezetek életéből napjainkban elénktárul.

Mindenesetre vannak ennek a képnek, Isten kegyelméből, megnyugtató és felemelő vonásai is. Kérdésünk szempontjából azonban kötelességünk azokat említeni fel, amelyek változásra és orvoslásra várnak. Ezeken csak a pásztori és missziói munka szervezettebb és behatóbb módjai segíthetnek, ezek munkábaállíthatásának viszont egyik döntő feltétele az, hogy egyházkerületünk tevékenyebb és átfoghatóbb egységekre tagolódjék.

Az 1941. évi püspöki jelentésből olvashatjuk, hogy az egyházkerületben feltűnően megcsökkent az önkéntes adakozás, továbbá a házasságkötések és végül az úrvacsorázók száma. „Ez a három adat így együtt nézve anyagi, erkölcsi és spiritualis természetű bajok szétfejtethetlen fonadékának hirtelen és aggasztó megnövekedésére vall...” „Ugyanígyen s talán még súlyosabb természetű jelenség a mindkét

nembeli ifjúsági munkában tapasztalható visszaesés“ (8. old.).

Az 1940—41. évről szóló missziói előadói jelentésből halljuk a panaszt, hogy a vágyakozó, sóvárgó lelkek százait és százait testi és lelki elesettség tartja távol a templomtól, a templomon kívül azonban nincs aki vigasztalja, gondozza őket (6. old.). Az előadó megállapítja azt is, hogy a szeretetmunka kevés helyen volt tervszerű és rendszerez, túlnyomó részben inkább csak alkalmi jellegű. A missziói munka összefoglaló kimutatásában fel van jegyezve, hogy az egyházkerület 6—12 éves gyermekserégének 126,782 lélekszámából csak 47,205 a vasárnapi iskolába járó, a gyermekmisszió tehát alig több, mint egyharmadát öleli fel az egésznek. Az 541 egyházközségből csak 381-nek volt vasárnapi iskolája. A 12—21 éves ifjak száma 78,363, de ebből csak 10,443 vett részt ifjúsági misszióban, tehát szinte csak a nyolcadrésze. Az ifjúságnak saját otthona csak 98 helyen volt. Ifjúsági Keresztyén Egyesület csak 274 egyházközségben működött. A 12—21 éves leányok száma 73,645, ifjúsági misszióban körülbelül egyhatodrésze, 14,154 vett részt. Felnőttek számára bibliakört, bibliaórát 259 egyházközségben tartottak, rendszeres szegénygondozást 136-ban végeztek, szeretetintézménye 40, férfiszövetsége 8, nőszövetsége 78 egyházközségnek volt.

Szektamozgalom 150 egyházközségben jelentkezett. Az egyházi jelentések nem tulajdonítanak neki különösebb jelentőséget, holott a vidékek szociográfiai feldolgozói és a falu világi írói egyöntetűen hangoztatják, hogy éppen a református nép és éppen a tiszántúli menekül tömegesen lelki nyomorúságával és társadalmi vágyálmaival a szektákhoz. Azt hiszem, ez is egyike azoknak a komoly kérdéseknek, melyeket csak az egyházkerület kisebb egysé-

gekre tagolása után lehetne alaposabban megvizsgálni s hatatosabb munkával megoldani.

A pásztori és missziói munka szempontjából az egyházkerület legfontosabb munkaterülete a tanyavilág. A magyarországi reformátusságnak kereken 200,000 tagja él tanyán s ebből 134,000 egyedül a tiszántúli egyházkerületben. Az 1941. évi missziói jelentés ugyan csak 114,575 lelket mutat ki, de ennek oka az, hogy egyéb hiányosságok mellett nem foglalja magában a debreceni tanyavilágot. Az egyházkerület felső vidékén 20,000-re, középső vidékén 65,000-re, alsó vidékén 50,000-re tehetjük a tanyalako reformátusok számát. Ebből látható, hogy mind a három területi egységnek igen jelentős tanyavilága van s az egyébként e téren mindenütt szépen bontakozó missziói munka feltétlenül nagy lendületet venne és elmélyülne a külön-külön egyházkerületi irányítás és támogatás alatt.

A szórványok irányítása, missziójuk szervezése és végzése különösen két területen fontos: az északin és a délin. Az erősen kétesértékű és hiányos statisztika 12—13,000-re teszi a szórványban élők számát, kik közül mintegy ötezer a máramaros-ugocsi, mintegy hétezer pedig a békéscsaba egyházmegyékre jut.

Ha a templomlátogatás, úrvacsorázás, egyházi fegyelmezés, irattarjesztés, konfirmáció, evangélizáció adatait vizsgáljuk, mindezekből az tűnik ki, hogy a pásztori és missziói munkanemek a konkrét szükségletek teljes megismerését és feldolgozását igénylik, hogy azután a megszervezés és irányítás munkája következhessek.

Az egyházkerület lelki képe hangosan kiált azokért az életfeltételekért, melyek csak a megosztott egységben létesíthetők.

Debrecen.

Néhány utalást kell itt tennünk az egyházkerület legnagyobb gyülekezetének : a debreceninek sajátos helyzetére és életkérdéseire.

Az egyházkerület felosztásának kérdése körül lezajlott régebbi vitákból az a vélemény vehető ki, hogy Debrecen a tiszántúli egyházkerületben egyeduralmat, túlsúlyt, minden vonatkozásban kivételettséget képvisel. Ezt a véleményt éppen úgy hangzottatták elismerő és fenntartandó, mint elítélő és megszüntetendő értelemben.

Az én meggyőződésem az, hogy Debrecen a tiszántúli egyházkerület mai egységében határozottan hátrányos helyzetben van s hovatovább egyenesen veszélyeztetett helyzetbe kerülne.

A debreceni egyházközség a maga nyolcvanezres lélekszámával, rendkívül szövevényes társadalmi helyzetével, egyre súlyosodó felekezeti viszonylataiban és sokféle intézményével feltétlenül csak veszíthet azon, ha egy óriási egyházkerület egyik egyházközsége s ezen belül még az egyik egyházmegye egyik egyházközsége is. A debreceni egyházközségnek olyan sok és olyan sajátos életkérdése van, hogy azoknak komplexumát lehetetlen az egész Kelet-Magyarország 540, esetleg 620 gyülekezete amúgy is nagyon eltérő életkérdéseinek összességében számon tartani és megoldani. Az egész mai egyházkerület gondjainak hordozása közben teljességgel lehetetlen a debreceni egyházközséggel az őt megillető mértékben és alapossággal foglalkozni.

A debreceni egyházközség jövője ugyanazt az átszervezést követeli, mint a tiszántúli egyházkerületé. Ez azt jelenti, hogy csak több önálló egyházközséggé való tagolódása és külön egyházmegyévé alakulása biztosíthatja számára az egészséges életet

és jövődőt. Így a tiszántúli egyházkerület mai testéből alakuló egyik egyházkerületben, mint egyházmegye, fog elhelyezkedni s minden rosszértelmű túlsúly nélkül, de teljes lelki és szellemi súlyával fejtheti ki megújuló erőit, nagyszerű hagyományai alapján, az egész magyar reformátusság számára.

Összegezés.

Mindazokból, amiket eddig felsoroltam, azt hiszem, világossá vált az, hogy a gyülekezeti élet megújulása és felvirágzása a tiszántúli egyházkerület mai területén szükségessé és minél hamarabb megvalósítandóvá teszi :

1. *a kormányzás és közigazgatás terhének észszerű megosztását s egyben alaposabb végezhetését*, ami csak a munkaterület célszerű, önálló részekre osztásával érhető el ;

2. *a gyülekezeti élet sajátos belső szükségeinek előtérbeállítását*, ami szintén csak akkor válhatik lehetővé, ha a pásztorlás és misszió munkája térben és időben átfogható egységekben folyik ;

3. *az egyházkerületi vezetőség és közgyűlés részére* a gyülekezetek valóságos életének közvetlen megismerését, elsősorban a püspöki vizitáció által, ami azonban talán a legkiáltóbban követeli a mai helyzet megváltoztatását, mert az egyházkerület jelenlegi keretei között a püspök teljességgel képtelen felügyelői tisztének egész terjedelemben eleget tenni s mindenestre lehetetlen számára az, hogy ezt az alapvető fontosságú kötelességét olyan belátható időtartam alatt elvégezhesse, ami megengedné a látogatásokból leszűrt tapasztalatok érvényesíthetőségét is.

III.

Az állam segítése és az anyagi kérdés.

Ha az egyházkerület felosztására az alkalmas idő elérkezik, bizonyára egyik fontos gyakorlati kérdés-ként fog a tárgyalások előterébe kerülni a több egyházkerület anyagi fenntarthatásának mikéntje.

Miután illetékes helyről elhangzott az a megfontolt kijelentés, hogy a most folyó háború vége előtt csak előkészítő tanulmányok, megbeszélések, tervezések folyhatnak ebben a kérdésben, természetesen nem lehetséges az anyagi feltételekről sem részletesen és végérvényesen beszélni, hiszen nem tudhatjuk, hogy a háború után mai mértékeink ezen a téren miként módosulnak.

Tudjuk ugyan, hogy a mai egységes egyházkerület adminisztrációs költségeinek személyi része mintegy 77,000 P-t, dologi része pedig mintegy 33,000 P-t tesz ki évente. Ez az összeg az egyházkerület közelebbi kiegészülései folytán összesen évi 140,000 P-re emelkedett. Ennek az összegnek fele államsegélyből, fele pedig az egyháztagok lélekszámszerinti fejadójából nyer fedezetet.

Ha a szükséglet összege a jövőben változna is — hiszen nemcsak értékkülönbözet, hanem új szükségletek folytán is változhatik — elvileg az a helyzet, hogy az egyháztagok összessége akkor sem viselhet a mai félszükségletet meghaladó terhet, ez pedig azt jelenti, hogy ha az egyházkerület több önálló részre oszlana, az egyháztagok által viselt hozzájárulás mai egyetemes összege is lélekszámszerinti arányban osztódna meg az új egyházkerületek között. Ha tehát a mai 70,000 P hozzájárulást vesszük alapul, az egyházkerület két, megközelítőleg azonos lélekszámú

részre osztása esetén egyikre-egyikre 35,000 P jutna. Ha pedig három egyházkerület keletkezne, a 70,000 P is három részre oszthatna, a lélekszám alakulása szerint.

Nyilvánvaló azonban, hogy két vagy három egyházkerület adminisztrációs költsége, ellenére a terület, a gyülekezetek száma és a lélekszám megkisebbedésének, közel a kétszeresébe vagy háromszorosába kerülne annak, amit a mai egy egyházkerület igényel, mert nagyjából ugyanazokat a szükségleteket kellene fedezni személyi és dologi téren, mint ma, csak hogy két vagy három költségvetés keretében megismételve. Sőt, amennyiben nem két, hanem három egyházkerület létesülne, a megközelítőleg azonos költség miatt továbbnövekedne az egyháztagok által fedezett részen túl az a szükséglet, melyet jelenleg az államsegély fedez. A mai mérték szerint tehát az államnak, a mostani 70,000 P helyett két egyházkerületnek 150,000 P-t, három egyházkerületnek pedig 230,000 P-t kellene juttatnia évente, ha föltételezzük is, hogy a kisebb egyházkerületek fenntartási költsége valamivel kevesebb, két egyházkerület esetén egyenként 110,000 P, három egyházkerület esetén egyenként 100,000 P lesz.

Ismételjük azonban, hogy ezek csak a mai mérlegelés alapján felállított példák, melyek csupán az egyháztagok és az állam fenntartási részvételének arányát óhajtják szemléltetni s nem a hozzájárulás összecszerűségét.

Ebben az értelemben állapítjuk meg tehát azt, hogy míg a mai egységes egyházkerület fenntartása 140,000 P-be kerül, addig két egyházkerületé 220,000 P-be, háromé pedig 300,000 P-be kerülne. A mai egyházkerület fenntartásához az egyháztagok 70,000 P-vel járulnak hozzá, két egyházkerület esetén 35,000 P-vel, három egyházkerület esetén

pedig 23,300 P-vel járulnának egy-egy kerület fenntartásához. Így alakulna a mai 70,000 P-s államsegély egyházkerületenként 75,000 P, illetve 76,700 P-ssé, természetesen kétszer, illetve háromszor számítva. Ezenfelül kellene az államnak az új egyházkerületek részére egyenként ugyanazt a (jelenleg átlagban 500 kat. holdnyi) földbirtokot is juttatni, melyet a korábban e célra szolgáló államsegélyek törlésével a magyarországi protestáns püspökök javadalmasására eddig adott.

Az 500 kat. hold földbirtok egyszersmindenkori és a 150—230,000 P-s államsegély évi juttatása volna tehát, a mai arányok szerint, az a támogatás, mellyel a magyar állam a tiszántúli reformátusság egyházkerületi átszervezéséhez és ez alapon egészségesebb jövőjének biztosításához hozzájárulna.

Minden további konkretizálás helyett ki kell fejeznünk azt a meggyőződésünket, hogy az államnak egy ilyenarányú anyagi támogatására vonatkozó igény valóban szerény kívánság azokhoz a nagy közérdekekhez mérten, melyek a tiszántúli református magyarság jobb gondozásából és neveléséből kifolyólag jutnának érvényesüléshez.

Ne felejtsük el és adjunk erőteljesen kifejezést annak a meggyőződésünknek, hogy a magyar állam akkor is, ha ennél sokkal fokozottabb mértékű támogatást nyújt, csakis egy fájdalmas történelmi bűnt tesz jóvá a tiszántúli református néppel szemben. Tudjuk ugyanis, hogy annakidején a Habsburguralom azon volt, hogy ennek a legmagyarabb vidéknek és népnek sajátos életérdekei minél kevésbé érvényesülhessenek s gondozása minél felületenmozgóbb maradjon. A mai tiszántúli egyházkerület még mindig annak a rendezésnek öröksége, mely a magyar existencia meggátolásának és elnyomásának szándékából született s ezen a tényen nem változtat az,

hogy szűklátóköri, vagy kicsinyes és önző szempontoktól vezetett egyházi személyek és tényezők is asszisztáltak hozzá.

Az a magyar kormány tehát, amelyiknek módjában lesz idegen hatalmi tényezőktől függetlenül, csakis a magyar nemzet létérdekét nézni és szolgálni, minden biznnyal az idők és körülmények által megkívánt támogatással fog a tiszántúli egyházkerület egészséges átszervezéséhez segítőtársul sietni. Egyébként erre a magasabb kötelezettségre és bölcs elhatározásra a kormány figyelmét az egyház illetékeseinek is kötelessége felhívni, ami bizonyára megtörtént, megtörténik és meg fog történni ezután is.

A Kollégium.

Sokaknak féltő gondját képezi az egyházkerület jövőjével kapcsolatosan a debreceni Kollégium jövője is. De én a magam részéről szükségesnek sem tartom hosszasan fejtegetni ezt a kérdést, mert azt hiszem, teljesen világos és magától értetődő dolog, hogy a Kollégium továbbra is és örökre közös kincse marad az egész tiszántúli reformátusságnak s fenntartásában az eddigi módokon és a mindenkor szükséges mértékben fogja kivenni a részét ennek a területnek minden egyes lelke és valamennyi tényezője.

Természetes az, hogy több, már szépen bevált közös intézmény példája szerint, a több fenntartó egyházkerület gondoskodna közös kormányzati és igazgatási szervek létesítéséről a Kollégium számára. Mindenesetre úgy gondolom, hogy a Kollégium életének jövőbeli szabályozása és biztosítása volna az egyházkerület felosztása esetén a legelső közt elintézendő feladatok egyike.

Lelkészképzés és képesítés.

Hasonlóképpen egységesen fenntartandónak kell ítélnünk az új egyházkerületek részéről a lelkészképzőintézetet is. Új theologiai főiskolák felállításához nemcsak a megosztott erők volnának elégtelenek, de ezen a területen ilyenek létesítését a debreceni tudományegyetem református hittudományi fakultásának működése is feleslegessé teszi, melyhez viszont hozzátartozik a mai lelkészképzőintézet összeműködő munkája is. Ezentúl történelmi vétek is volna olysmire gondolni akkor, mikor a magyarországi református egyház a fentieken kívül még négy theologiai akadémiát tart fenn a leendő lelkészi nemzedék kiképzésére. Talán megint eljön az az idő, mikor mind elvi, mind gyakorlati szempontból sokkal inkább az kell, hogy képezze az illetékesek megfontolásának tárgyát, hogy miképpen lehessen a lelkészképzést egységesebben és gazdaságosabban megoldani. Bizonyos az is, hogy a közös lelkészképzés a legerősebb kapocs maradna az új egyházkerületek között, erre pedig a jövőben, mint a szellemi egység kötelékére, mindennél nagyobb szükségünk lesz.

A közös lelkészképzés intézményes végzésével kapcsolatban fognak felmerülni kormányzati, igazgatási, fenntartási és nevelési kérdések, azonban ezeknek megoldása, egyetértő testvéri indulat és szellem könnyen elvégezhető dolga lesz.

Közelebbi megtárgyalást és világos elhatárolást fog igényelni a lelkészképesítés és a vele kapcsolatos teendők ügyköre, mivel az az egyes egyházkerületek külön jog- és hatáskörébe tartozik. Erről azonban ez alkalommal felesleges beszélnünk, mert a majd kialakult új egyházkerületek a törvény világos rendelkezései szerint természetesen fogják ezt a kérdést elintézni.

Iskolaügy.

Az egyházkerület iskolafenntartó és nevelő munkájában döntő fontossággal bírnak a népiskolák. Ezeknek a helyzete ma sok szempontból aggályos. Az 1940—41. évi egyházkerületi népiskolai jelentés felpanaszolja, hogy a Tiszántúl népe, művelődés szempontjából el van hanyagolva, amit mutat az is, hogy az új népiskolai törvény által előírt VII—VIII. osztályokat tanító- és tanteremhiány miatt nem lehet felállítani. Az államnak magyar nemzeti szempontból itt volna a legnagyobb és legsürgősebb feladata, hogy a tantermek építéséhez segítségül siessen, mert egyébként az a helyzet áll elő, hogy a gyermekben leggazdagabb és legmagyarabb nép marad magasabb oktatás és nevelés nélkül.

A kimutatásból látjuk, hogy iskolát 346 egyházközség tart fenn, 83 egyházközségben nincs református iskola. Az összes tanköteleseket befogadó épület csak 217 helyen van. Az 1443 tanterem közül 559-ben 60—80, 106-ban 80—100 és 18-ban 100-on felüli a tanulók létszáma. 112 tanterem nem megfelelő. A 136,504 népiskolai tanköteles közül csak 88,368 jár református iskolába, a 46,886 továbbképzős tanköteles közül pedig mindössze 9075.

Az iskolák területi megoszlását tekintve, a nagy többség, 218 az egyházkerület felső vidékére esik. A középső vidéken 92, az alsón 36 van. Tanerők és tanulói létszám szempontjából nagyon különbözők. A felső vidék 218 iskolájára 512, míg a középső vidék 92 iskolájára 742 tanító jut, az alsó vidék 26 iskolájára pedig 257.

A népiskolai munka terén az egyházkerület felosztásától feltétlenül javulást és gyarapodást várhatunk. Több egyházkerület vezetősége a maga kerületének sajátos és nemzeti szempontból fontos szük-

ségeire eredményesebben hívhatja fel az állam figyelmét s segítségét nagyobb mértékben nyerheti meg. A szervezettebb és tömörítettebb munka eredményesebben hathat arra, hogy az iskolák szaporításával és bővítésével a református tankötelesek nagyobb tömege kerüljön egyházi nevelés alá. — A kisebb egyházkerületekben meg lehet majd valósítani az iskolai és gyermekmissziói munka nagyfontosságú összekapcsolását, melytől a református iskola megújulását, a misszióknak pedig gyülekezetnevelő átalakulását várjuk.

A közép- és középfokú iskolák ügye, meglévő problémáikon túl, az egyházkerület felosztása esetén sem menne keresztül lényeges változáson, mert ezeknek az iskoláknak fenntartási kérdései nem függenek szorosabban az egyházkerülettől, felügyeletük és irányításuk pedig csak nyerhet azáltal, ha kisebb egyházkerületi kötelék mélyrehatóbb és gyakoribb számontartása alá kerülnek.

A felosztás terve.

A kifejtettek alapján a tiszántúli egyházkerület jövőjének útját *a több önálló, de szoros testvéri együttműködésben maradó egyházkerületre osztásban* látom. Ennek helyes keresztülvitelétől elsősorban a tiszántúli reformátusság, azután pedig az egész magyarországi református egyház megerősödése, belső értékében való meggyarapodása remélhető. Ebből a kifelé irányuló közös erő kifejtés terén is öntudatosabb és hatékonyabb összefogás származhatik. Mindez természetesen azon a meggyőződésen alapszik, hogy jövődönk a gyülekezeti élet belső megújulásán és az életteljes, hívő gyülekezetek testvéri közösségén fordul meg.

Éppen ezért magára a felosztási tervre vonat-

kozólag, az összes adatok egybevetésével, a magam részéről *a három egyházkerületre való felosztást* tartom a leghelyesebbnek és a legcélravezetőbbnek. A lélekszám, a terület, a földrajzi elhelyezkedés, a gyülekezetek arányai és típusai, a felekezeti és nemzeti szempontok, a belső pásztori és missziói feladatok egyaránt arra mutatnak, hogy három egység keretében lehet legjobban biztosítani a jól kormányzott és igazgatott, közvetlenül és állandóan ismert gyülekezetek életének egészséges, gyümölcsöző voltát.

Egy ilyen, hármas felosztási terv szerint — Dienes József püspöki fogalmazó tervrajza és adatai alapján —, a mai egyházkerület a következő önálló részekre, új egyházkerületekre tagolódnék :

I. Tiszai felső egyházkerület.

Magában foglalná a máramaros-ugocsai, beregi, felsőszabolcsi, középszabolcsi, szatmári, nagykárolyi és nagybányai hét egyházmegyét. Nagyobb központjai volnának: Máramarossziget, Nagyszöllős, Munkács, Beregszász, Nyíregyháza, Szatmárnémeti. Az egyházközségek száma 331. A lélekszám 340,730. Az egyes egyházmegyékre 33—64 egyházközség jut. 500 lelken aluli egyházközség 94, 1000 lelken aluli 126, 1000—2000 közötti 80, 2000—3000 közötti 15, 3000—5000 közötti 13, 5000—10,000 közötti 3. A népiskolák száma 218, a közép- és középfokú iskoláké 7, és pedig : 2 fiúgimnázium, 1 leánygimnázium, 2 tanítónőképző, 2 polgári leányiskola.

II. Debreceni egyházkerület.

Magában foglalná az alsószabolcs-hajdúvidéki, debreceni, érmelléki, bihari és felsőhevesnagykunsági, valamint a debreceni egyházközségből alakítandó,

összesen hat egyházmegyét. Központja: Debrecen. Az egyházközségek száma 148. A lélekszám 485,763. Az egyes egyházmegyékre 16—42 egyházközség esik. 500 lelken aluli egyházközség 12, 1000 lelken aluli 37, 1000—2000 közötti 42, 2000—3000 közötti 23, 3000—5000 közötti 14, 5000—10,000 közötti 11, 10,000—20,000 közötti 7, 20,000 lelken felüli 2, ezek közül Debrecen 80,000 lelkes. A népiskolák száma 92, a közép- és középfokú iskoláké 13, és pedig: 5 fiúgimnázium, 1 leánygimnázium, 1 tanítóképző, 1 tanítónőképző, 1 polgári fiú- és 4 polgári leányiskola.

III. Tiszai alsó egyházkerület.

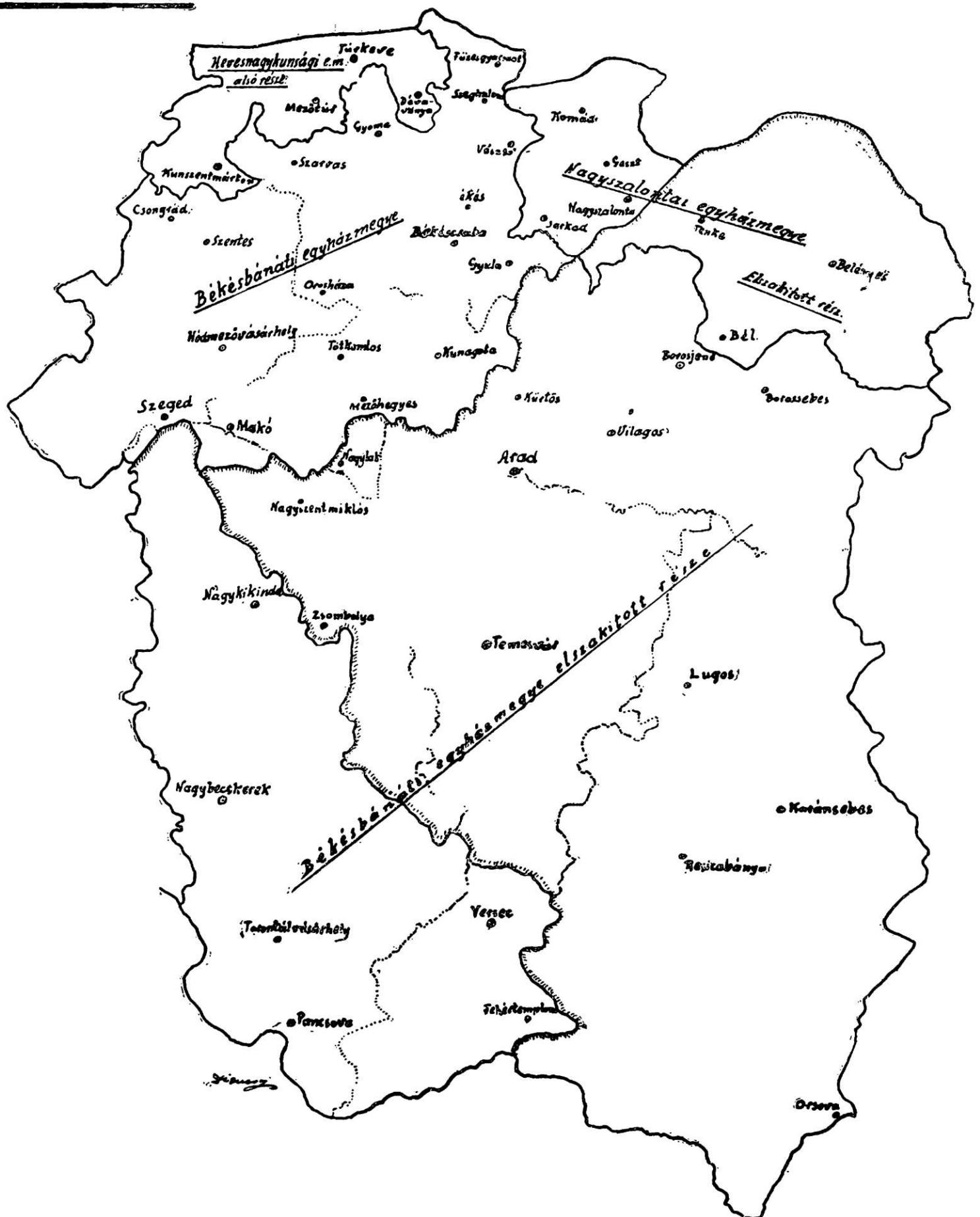
Magában foglalná az alsóhevesnagykunsági, békésbánáti és nagyszalontai három egyházmegyét. Számításba kell venni azonban a még elszakított területen remélhetőleg alakítandó két-három egyházmegyét. Nagyobb központjai: Hódmezővásárhely, Szeged, Makó, Gyula. Az elszakított területen: Arad, Temesvár, Lugos, Nagybecskerek. Az egyházközségek száma jelenleg 62. A lélekszám 308,243. A még elszakított területen van 84 egyházközség, 105,871 lélekkel. Ezzel együtt tehát 146 egyházközségre és 414,114 lélekre kell számítanunk. A jelenlegi három egyházmegyében az egyházközségek száma 14—16—32. 500 lelken aluli egyházközség van 1, 1000 lelken aluli 10, 1000—2000 közötti 18, 2000—3000 közötti 9, 3000—5000 közötti 5, 5000—10,000 közötti 12, 10,000—20,000 közötti 5, 20,000 lelken felül 2. A népiskolák száma 36, a közép- és középfokú iskoláké 6, és pedig: 4 fiúgimnázium, 1 leánygimnázium, 1 polgári fiúiskola.

A tiszántúli egyházkerület jövőjéről elmélkedvén, jól tudjuk, hogy mindaz, amire rámutattunk, emberi meglátás, tele annak tökéletlenségével. És jól tudjuk azt is, hogy minden emberi elgondolás hiábavaló önmagában. Isten Szentlelke töltheti meg egyedül Krisztus egyházát a maga mindenre elégséges kegyelmi ajándékaival. De a mi kötelességünk az, hogy mint éber és hűséges szolgák, készítsük elő és tegyük alkalmassá a házat a mennyei vendég, a mi Királyunk számára. Ez a kötelesség áll a tiszántúli egyházkerület őrállói és felelősei előtt is. Isten Igéje szól hozzájuk: „Kicsoda hát a hű és bölcs sáfár, kit az úr gondviselővé tőn az ő házanépén, hogy adja ki nékik élelmüket a maga idejében? Boldog az a szolga, akit az ő ura, mikor hazajő, ilyen munkában talál“ (Lukács ev. 12. r. 42—43. v.). A lelki eledelt, az Ige szolgálata által, a sáfárok kötelessége kiadni a maga idejében, a ház népének. Ez a szolgálat, egyházkerületi vonatkozásaiban, a mai tiszántúli egyházkerület viszonyai között nem lehet olyan, mint amilyennek lennie kell. Ezért kíséreltük meg felhívni a figyelmet a jobb lehetőségre. Nincs sok időnk. Rövid és talán utolsó alkalom, kegyelmi idő adatott nekünk, hogy felkészüljünk a cselekvésre, mikor arra a pillanat elérkezik. Azért, tiszántúli atyák, „legyenek a ti derekaitok felövezve és szövétnekeitek meggyújtva; ti meg hasonlók az olyan emberekhez, akik az ő urokat várják“ (Lukács ev. 12. r. 35—36. v.).

III. Tiszai alsókerület.

II. Debreceni egyházkerület.

A Tiszántúli Református Egyházkerület felosztási terve.

I. Tiszai felső hegület

